

WYROK Z DNIA 11 KWIETNIA 2012 R.

II KK 254/11

Art. 4 § 1 k.k. nie ma zastosowania, na podstawie art. 116 k.k., do ustawy z dnia 28 października 2002 r. o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary (Dz. U. Nr 197, poz. 1661 ze zm.). Zastosowanie nowej, niekorzystnej dla podmiotu zbiorowego ustawy nie jest jednak możliwe (art. 42 ust. 1 Konstytucji).

Przewodniczący: sędzia SN E. Wildowicz.

Sędziowie: SN W. Wróbel, SA (del. do SN) D. Kała (sprawozdawca).

Prokurator Prokuratury Generalnej: M. Wilkosz-Śliwa.

Sąd Najwyższy w sprawie podmiotu zbiorowego „S.” Spółka z o.o., co do którego stwierdzono odpowiedzialność za czyn zabroniony osoby fizycznej z art. 77 § 2 k.k.s. w zw. z art. 6 § 2 k.k.s. w zw. z art. 9 § 3 k.k.s., po rozpoznaniu w Izbie Karnej na rozprawie w dniu 11 kwietnia 2012 r., kasacji, wniesionej przez Prokuratora Generalnego od wyroku Sądu Rejonowego w G. z dnia 21 stycznia 2011 r.,

u c h y l i ł zaskarżony wyrok i p r z e k a z a ł sprawę Sądowi Rejonowemu w G. do ponownego rozpoznania.

UZASADNIENIE

Sąd Rejonowy w G. rozpoznał sprawę z wniosku Prokuratora Rejonowego w G. w przedmiocie stwierdzenia odpowiedzialności podmiotu zbiorowego – Spółki S. sp. z o.o. za czyn zabroniony pod groźbą kary, będący zachowaniem osoby wskazanej w art. 3 i 5 ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary, potwierdzony prawomocnym wyrokiem nakazowym Sądu Rejonowego w G. z dnia 30 października 2009 r. skazującym Sebastiana W. za przestępstwo skarbowe z art. 77 § 2 k.k.s. w zw. z art. 6 § 2 k.k.s. w zw. z art. 9 § 3 k.k.s.

Sąd Rejonowy w G. wyrokiem z dnia 21 stycznia 2011 r., na podstawie art. 3 i 4 ustawy z dnia 28 października 2002 r. o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary, ustalił odpowiedzialność podmiotu zbiorowego Spółki „S.” sp. z o.o. za czyn zabroniony z art. 77 § 2 k.k.s. w zw. z art. 6 § 2 k.k.s. w zw. z art. 9 § 3 k.k.s., popełniony przez Sebastiana W. działającego w interesie podmiotu zbiorowego. Na podstawie art. 7 ust. 1 ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary sąd wymierzył Spółce karę pieniężną w wysokości 2 000 zł. Rozstrzygnięto także o kosztach procesu, w tym kosztach związanych z reprezentacją podmiotu zbiorowego w toku postępowania przed sądem pierwszej instancji przez obrońcę tego podmiotu.

Powyższy wyrok nie został zaskarżony przez żadnego z uczestników procesu i uprawomocnił się z upływem 28 stycznia 2011 r.

Kasację od prawomocnego wyroku Sądu Rejonowego w G. z dnia 21 stycznia 2011 r. – zaskarżając go w całości na korzyść podmiotu zbiorowego – wniosł Prokurator Generalny. Autor nadzwyczajnego środka zaskarżenia zarzucił w nim „rażące i mające istotny wpływ na treść wyroku naruszenie

przepisu prawa materialnego – art. 5 ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary – poprzez wyrażenie błędnego poglądu prawnego, że przepis ten może być podstawą odpowiedzialności podmiotu zbiorowego S. sp. z o.o. za czyn zabroniony pod groźbą kary, popełniony przez prezesa zarządu tej spółki – Sebastiana W.”

Odwołując się do tak sformułowanego zarzutu Prokurator Generalny wniósł o uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy Sądowi Rejonowemu w G. do ponownego rozpoznania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje.

Kasacja Prokuratora Generalnego – istotnie wniesiona na korzyść podmiotu zbiorowego – okazała się zasadna zarówno w części wskazującej na zaistniałe rażące naruszenie wskazanego przepisu prawa materialnego, mające istotny wpływ na treść wyroku, jak też w części domagającej się uchylenia zaskarżonego wyroku i przekazania sprawy do ponownego rozpoznania.

Przed przystąpieniem do rozważań szczegółowych, odwołujących się do realiów rozpatrywanej sprawy, należy nadmienić, że odpowiedzialność podmiotu zbiorowego na gruncie przepisów ustawy z dnia 28 października 2002 r. o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary (Dz. U. Nr 197, poz. 1661 ze zm.) ma charakter niesamoistny i wtórny. Uruchamiana jest bowiem dopiero w sytuacji uprzedniego stwierdzenia odpowiedzialności karnej osoby wskazanej w art. 3 wskazanej ustawy za jedno z przestępstw z art. 16 tej ustawy. Do takiego wniosku jednoznacznie prowadzi analiza dyspozycji art. 4 ustawy z dnia 28 października 2002 r. o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary (zob. też M. Filar [w:] M. Filar, Z. Kwaśniewski, D. Kala: Komentarz do ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za

czyny zabronione pod groźbą kary, Toruń 2006, s. 31; uzasadnienie postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 5 maja 2009 r., IV KK 427/08, OSNKW 2009, z. 7, poz. 57). Spełnienie powyższego warunku nie wystarcza jednak do przypisania odpowiedzialności podmiotowi zbiorowemu. Z art. 5 ustawy wynika bowiem jednoznacznie, że kolejnym warunkiem (materialnoprawną przesłanką) tej odpowiedzialności jest stwierdzenie winy podmiotu zbiorowego. Odwołanie się przez ustawodawcę w art. 5 ustawy do konstrukcji zawinienia było niezbędne, skoro odpowiedzialność podmiotu zbiorowego jest odpowiedzialnością typu represyjnego (zob. uzasadnienie wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 3 listopada 2004 r., K 18/03, OTK-A 2004, nr 10, poz. 103).

Przechodząc od powyższych uwag ogólnych na grunt niniejszej sprawy trzeba nadmienić, że zgodnie z brzmieniem art. 5 ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary (według stanu prawnego obowiązującego w okresie od dnia 5 października 2005 r. do dnia 13 listopada 2011 r. – *vide* nowela do powyższej ustawy z dnia 28 lipca 2005 r., Dz. U. z 2005 r. Nr 180, poz. 1492), „podmiot zbiorowy podlega odpowiedzialności, jeżeli do popełnienia czynu zabronionego doszło w następstwie co najmniej braku należytej staranności w wyborze osoby fizycznej, o której mowa w art. 3 pkt 2 lub 3, lub co najmniej braku należytego nadzoru nad tą osobą – ze strony organu lub przedstawiciela podmiotu zbiorowego”. Z kolei w art. 3 ustawy za czyny zabronione pod groźbą kary, według brzmienia tego przepisu obowiązującego w okresie od dnia 5 października 2005 r. do dnia 13 listopada 2011 r. (*vide* wskazana wyżej nowela), „podmiot zbiorowy podlega odpowiedzialności za czyn zabroniony, którym jest zachowanie osoby fizycznej:

1) działającej w imieniu lub w interesie podmiotu zbiorowego w ramach uprawnienia lub obowiązku do jego reprezentowania, podejmowania w jego imieniu decyzji lub wykonywania kontroli wewnętrznej albo przy przekroczeniu tego uprawnienia lub niedopełnieniu tego obowiązku,

2) dopuszczonej do działania w wyniku przekroczenia uprawnień lub niedopełnienia obowiązków przez osobę, o której mowa w pkt 1,

3) działającej w imieniu lub w interesie podmiotu zbiorowego, za zgodą lub wiedzą osoby, o której mowa w pkt 1

– jeżeli zachowanie to przyniosło lub mogło przynieść podmiotowi zbiorowemu korzyść, chociażby niemajątkową.”

Sebastian W., któremu prawomocnym wyrokiem nakazowym Sądu Rejonowego w G. z dnia 30 października 2009 r., przypisano odpowiedzialność karną za przestępstwo z art. 77 § 2 k.k.s. w zw. z art. 6 § 2 k.k.s. w zw. z art. 9 § 3 k.k.s. popełnione w 2006 r., poniósł tę odpowiedzialność będąc w podmiocie zbiorowym – spółce z o.o. „S.” – prezesem zarządu tejże spółki. Zgodnie z przywołanym wyżej art. 5 cytowanej ustawy, przesłanka zawinienia podmiotu zbiorowego (*culpa in eligendo, culpa in custodiendo*) ustanowiona została jedynie w odniesieniu do osób wskazanych w art. 3 pkt 2 i 3 ustawy (zob. też B. Nita: Materialnoprawne i procesowe założenia ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary, cz. I, Radca Prawny 2003, nr 5, s. 46). Przepis ten, w powołanym wyżej brzmieniu, nie zawierał zaś przesłanki „własnej odpowiedzialności” podmiotu zbiorowego za czyny osób wskazanych w art. 3 pkt 1 powołanej ustawy. Prezes zarządu spółki z o.o. „S.” Sebastian W. należy zaś właśnie do kategorii osób wskazanych w art. 3 pkt 1 ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą

kary („osoba działająca w imieniu lub w interesie podmiotu zbiorowego w ramach uprawnienia lub obowiązku do jego reprezentowania”).

Oczywiście uwzględniając zarysowany wyżej model odpowiedzialności podmiotu zbiorowego oraz gwarancyjny charakter regulacji art. 5 ustawy, który statuuje jedną z materialnoprawnych przesłanek odpowiedzialności represyjnej tego podmiotu, niezbędne jest poprzestanie na literalnej wykładni wskazanego przepisu. Żadne próby wykładni ekstensywnej, poszerzającej zakres językowego brzmienia art. 5 ustawy, nie są tutaj dopuszczalne.

W świetle powyższego przyjąć trzeba, że popełnienie przestępstwa z art. 77 § 2 k.k.s. w zw. z art. 6 § 2 k.k.s. w zw. z art. 9 § 3 k.k.s. przez prezesa zarządu spółki Sebastiana W. nie mogło, wobec wcześniej wskazanej treści art. 5 ustawy, stanowić podstawy odpowiedzialności tego podmiotu zbiorowego. Identyczne stanowisko, co do braku podstaw do przypisania podmiotowi zbiorowemu odpowiedzialności za przestępne zachowanie prezesa zarządu tego podmiotu, wyrażane było m.in. w wyrokach Sądu Najwyższego z: dnia 18 października 2011 r., IV KK 276/11, Lex nr 1027192 i z dnia 11 kwietnia 2011 r., V KK 27/11, OSNKW 2011, z. 9, poz. 77.

W konsekwencji, wobec dopuszczenia się przez Sąd Rejonowy w G. rażącego naruszenia przepisu prawa materialnego (art. 5 powołanej ustawy), poprzez zignorowanie braku w tym przepisie normatywnej podstawy do przypisania odpowiedzialności podmiotowi zbiorowemu za czyn przestępny prezesa zarządu tego podmiotu, co miało istotny wpływ na treść wyroku (art. 523 § 1 k.p.k.), niezbędne stało się uchylenie zaskarżonego – prawomocnego wyroku – i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi Rejonowemu w G.

Uwzględniając materialnoprawny charakter regulacji art. 5 wskazanej ustawy, w sytuacji stwierdzenia rażącego naruszenia przez organ *a quo* tej

regulacji prawnej, nie należało postrzegać owego naruszenia jedynie w formule hipotetycznego wpływu na treść orzeczenia, lecz należało przyjąć, że wpływ ten był rzeczywisty. Ta konstatacja wynika z samej istoty powyższego naruszenia, które bezpośrednio godziło w treść zaskarżonego wyroku. Trafnie więc ujął to zagadnienie w taki właśnie sposób autor kasacji w *petitum* tego nadzwyczajnego środka zaskarżenia.

W odniesieniu do treści sentencji wyroku Sądu Najwyższego trzeba nadmienić, że w judykaturze wyrażono pogląd (uzasadnienia wyroków Sądu Najwyższego: z dnia 1 kwietnia 2011 r., V KK 6/11, Lex nr 795222; z dnia 11 kwietnia 2011 r., V KK 27/11, OSNKW 2011, z. 9, poz. 77), iż „negatywne rozstrzygnięcie w przedmiocie wniosku prokuratora (art. 27 ustawy) o pociągnięcie do odpowiedzialności podmiotu zbiorowego powinno przybrać formę „oddalenia tego wniosku”. Nie zachodzą bowiem przesłanki do umorzenia postępowania wywołanego wnioskiem prokuratora ani nie ma podstaw do wydania w takim wypadku wyroku uniewinniającego. Rozstrzygnięcie w postaci oddalenia wniosku w przedmiocie odpowiedzialności podmiotu zbiorowego nie należy zaś do kręgu orzeczeń wymienionych w art. 537 § 2 k.p.k. Wobec tego, po wyeliminowaniu z obrotu prawnego wadliwego wyroku, orzeczenie w przedmiocie wniosku prokuratora, powinno zapaść w drodze ponownego rozpoznania sprawy przez sąd *meriti*”. Akceptując powyższe stanowisko judykatury niezbędne było sformułowanie rozstrzygnięcia następczego wyroku Sądu Najwyższego o treści: „(...) przekazuje sprawę Sądowi Rejonowemu w G. do ponownego rozpoznania”.

W tym miejscu należy jeszcze zauważyć, że od dnia 14 listopada 2011 r. obowiązuje nowe brzmienie art. 5 ustawy, wprowadzone nowelą do ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary – z dnia 29 lipca 2011 r., Dz. U. Nr 191, poz. 1135. Zmodyfikowany art. 5

ustawy statuuje podstawę odpowiedzialności podmiotu zbiorowego także w odniesieniu do czynów zabronionych osób wskazanych w art. 3 pkt 1 tej ustawy, a więc m.in. do czynów prezesów zarządów spółek kapitałowych („wina organizacyjna podmiotu zbiorowego”). Sąd Najwyższy, mając na uwadze specyfikę postępowania kasacyjnego, polegającą na rozpoznawaniu środka zaskarżenia od prawomocnego wyroku sądowego, zobowiązany był badać zgodność tego wyroku z prawem obowiązującym w dacie jego wydania (tak też P. Hofmański, E. Sadzik, K. Zgryzek: Kodeks postępowania karnego. Komentarz, tom III, Warszawa 2007, s. 288 oraz powołany tam – niepublikowany wyrok Sądu Najwyższego z dnia 26 września 1996 r., II KKN 20/96). I tak też uczynił.

Sąd Rejonowy w G., rozstrzygając *pro futuro* o przedmiocie procesu, będzie jednak zmuszony do przeanalizowania sprawy na płaszczyźnie intertemporalnej. Zauważyć trzeba, że powyższa nowela z dnia 29 lipca 2011 r. nie zawiera odrębnych przepisów intertemporalnych. Na gruncie ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary nie ma także regulacji odnoszącej się do tego zagadnienia. W odniesieniu do odpowiedzialności przewidzianej przepisami powyższej ustawy nie znajdzie swego zastosowania dyspozycja art. 116 k.k. („Przepisy części ogólnej tego kodeksu stosuje się do innych ustaw przewidujących odpowiedzialność karną, chyba że ustawy te wyraźnie wyłączają ich zastosowanie”). Zgodzić się trzeba z jednoznacznym poglądem prezentowanym w tej materii w doktrynie, iż ustawodawca odwołuje się w art. 116 k.k. do odpowiedzialności stricte karnej (J. Raglewski [w:] A. Zoll (red.), G. Bogdan, Z. Cwiąkański, P. Kardas, J. Majewski, J. Raglewski, M. Szewczyk, W. Wróbel: Kodeks karny. Komentarz, tom I, Kraków 2004, tezy 2, 7 do art. 116 k.k.; J. Giezek [red.]: Kodeks karny. Część ogólna – komentarz, Lex 2007,

tezy 4, 5 do art. 116 k.k.; M. Mozgawa [red.], Kodeks karny. Praktyczny komentarz, Oficyna 2010, teza 4 do art. 116 k.k.). Takiego charakteru nie ma zaś odpowiedzialność podmiotu zbiorowego. Wobec tego brak podstaw do powołania się w tej sprawie na art. 4 § 1 k.k.

Mając jednak na uwadze zarysowany wcześniej, niewątpliwie represyjny charakter odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary, sąd *meriti* orzekając będzie musiał bazować na dotychczasowym (obowiązującym w okresie od dnia 5 października 2005 r. do dnia 13 listopada 2011 r.), korzystniejszym dla spółki z o.o. „S.” stanie prawnym. Taka konieczność jawi się jako oczywista w świetle treści art. 42 ust. 1 Konstytucji, zgodnie z którym „odpowiedzialności karnej podlega ten tylko, kto dopuścił się czynu zabronionego pod groźbą kary przez ustawę obowiązującą w czasie jego popełnienia” (zasada *lex criminalis retro non agit*). Niezbędność stosowania w odniesieniu do odpowiedzialności podmiotów zbiorowych powyższej zasady została jednoznacznie i trafnie potwierdzona w uzasadnieniu powołanego wyżej wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 3 listopada 2004 r., K 18/03.

Sąd Rejonowy w G., przy uwzględnieniu powyższych wskazań – pamiętając w szczególności o treści art. 42 ust. 1 Konstytucji – wyda w przyszłości orzeczenie o przedmiocie procesu i stanowisko w tym zakresie odpowiednio uzasadni.

Na zakończenie trzeba jeszcze nadmienić, że uwzględniając treść sentencji wyroku Sądu Najwyższego, nie było podstaw do zamieszczania w tym wyroku rozstrzygnięcia o kosztach procesu, w tym kosztach za obronę z urzędu podmiotu zbiorowego przed Sądem Najwyższym (mimo złożonego w tym zakresie przez obrońcę wniosku). Tego rodzaju rozstrzygnięcie zamieszcza się jedynie w wyroku kończącym postępowanie (art. 626 § 1

k.p.k.). Takiej cechy nie ma zaś wyrok Sądu Najwyższego uchylający zaskarżone orzeczenie i przekazujący sprawę do ponownego rozpoznania.